

а також розвиток діяльності, спрямованої на формування і реалізацію потреби в руховій активності, що закладена природою.

Здійснений аналіз змістової характеристики поняття «здоров'язбережувальне середовище» дозволяє підсумувати, що воно розглядається як видове поняття стосовно таких, як: освітньо-виховне, едукативне, освітнє соціальне середовище, є своєрідною підсистемою освітнього середовища дошкільного навчального закладу. Водночас це важлива складова педагогічної дійсності, система стосунків і взаємодій суб'єктів та об'єктів педагогічного процесу ДНЗ із домінантним функціональним спрямуванням – формування, зміцнення та збереження здоров'я дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Денисенко Н. Освітній процес має бути здоров'язбережувальним / Н. Ф. Денисенко // Дошкільне виховання. – 2007. – № 7. – С. 8-10.
2. Дошкільна освіта – запорука процвітання і добробуту нації. Доповідь Дмитра Табачника, Міністра освіти і науки України // Дошкільне виховання. – 2010. – № 12. – С. 2-5.
3. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования: Культурные модели школы. Вып. 7. – М., 1997. – С. 177-184.

The problem of formation health preserving environment of preschools is characterized in the article. It was found the concept of "health preserving environment" and its didactic aspect was revealed. The main characteristic features of health preserving environment were described. It was found that pedagogically organized conditions and environment of kindergarten can make help children to be healthier and grow up to reach their full potential.

Key words: health, health environment of kindergarten, educational environment, preschool, preschool children, education, development and educational process.

УДК. 378.091.212:373.3

Шевченко Ю.М., Дубяга С.М.

ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку пізнавальної активності молодших школярів. Розкриваються деякі шляхи та засоби формування вмінь та навичок передбачення і доцільного використання необхідних способів та прийомів розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя, готовність майбутніх учителів; пізнавальна активність учнів початкової школи; шляхи та засоби підготовки.

Стрімкість нашого сьогоденного буття, зумовлена політичними, соціально-економічними та науково-технічними чинниками, ставить перед вітчизняною педагогікою нові завдання, пов'язані з розбудовою школи. Розбудова національної системи освіти з перспек-

тивною на нове, третє тисячоліття пов'язується передусім з реформуванням процесу підготовки педагогічних кадрів.

Перед педагогічним ВНЗ постає завдання – підготувати студентів до педагогічної діяльності, в якій засвоєння знань, умінь і навичок з цілі освіти перетворилося б на засіб розвитку пізнавальної активності учнів. Школі потрібен вчитель, здатний підтримувати і розвивати пізнавальну активність школярів. Учитель повинен вміти поєднувати зміст шкільної програми з інтересами дітей. Оволодіння такою здатністю якраз і складає сутність готовності студентів до розвитку пізнавальної активності учнів.

Тому неабиякого значення набувають дослідження, які присвячені розробці теоретичних і практичних аспектів проблеми розвитку пізнавальної активності учнів.

Освіта є пріоритетною сферою розвитку сучасного суспільства. Ключова роль у системі освіти належить учителю. Сьогодні у зв'язку з реформами, що відбуваються в освітньому просторі, зростає необхідність модернізації концепції початкової освіти, посилюються вимоги до особистості педагога та його професійних якостей. Якісна підготовка майбутніх вчителів початкових класів потребує нових підходів до питань формування їх методичної готовності та компетентності [1, с. 30].

На державному рівні проблеми підготовки вчителів відображені в законах України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, Державній національній програмі „Освіта” (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі „Вчитель”, Галузевому стандарті підготовки бакалавра педагогічної освіти.

У контексті нашого дослідження особливого значення набувають філософсько-методологічні засади підготовки вчителя до освітньо-виховної діяльності (В. П. Андрущенко, С. У. Гончаренко, О. В. Гукаленко, І. А. Зязюн, С. О. Сисоєва, О. В. Сухомлинська та ін.); основні положення психології та педагогіки про особливості праці вчителя (Г. О. Балл, І. Д. Бех, О. М. Леонтьєв, В. В. Рибалка та ін.); особливості професійної підготовки вчителя у вищому навчальному закладі (О. О. Абдуліна, Р. С. Гуревич, Н. Є. Мойсеюк, О. М. Пехота, М. І. Сметанський, Г. М. Філонов, О. В. Шестопалюк, В. І. Шахов, Н. Є. Щуркова та ін.); теоретичні і методичні основи підготовки педагогів школи I ступеня (Н. Н. Бібік, В. І. Бондар, П. М. Гусак, О. Г. Кучерявий, С. А. Литвиненко, Д. І. Пащенко, Л. О. Хомич, Л. Л. Хоружа, І. М. Шапошнікова та ін.).

Зауважимо, що вчені дещо по-різному підходять до трактування поняття „підготовка”. Так, деякі з них (О. О. Абдуліна, Н. В. Кузьміна, Н. Ф. Тализіна та ін.) зазначають, що професійна підготовка майбутніх учителів – процес формування й набуття настанов, знань та умінь, необхідних спеціалісту для належного виконання спеціальних завдань навчально-виховного процесу. Інші науковці (Л. М. Ахмедзянова, І. М. Богданова, І. А. Зязюн, Е. Е. Карпова, Н. В. Кічук, Н. В. Кузьміна, З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, О. С. Цокур та ін.) наголошують на тому, що професійна підготовка майбутніх учителів – це цілісний процес засвоєння й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь і навичок.

Ми вважаємо, що найбільш повний аналіз сутності професійної підготовки міститься у праці В. А. Семиченко, яка обґрунтовує правомірність розуміння її як процесу професійного становлення майбутніх фахівців, мети і результату ВНЗ, необхідності включення студента у навчально-виховну діяльність [4, с. 4].

Метою нашого дослідження є необхідність визначити шляхи та засоби підготовки майбутніх учителів саме початкової школи до розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Розглядаючи погляди науковців на підготовку майбутніх учителів початкових класів на сучасному етапі, ми визначаємо професійну підготовку вчителя початкової школи як процес

оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями і вміннями для успішного здійснення професійної діяльності.

Система професійної підготовки майбутніх учителів до розвитку пізнавальної активності молодших школярів – це процес, в ході якого студенти навчаються вмінню розвивати пізнавальну активність, набувають готовність до розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Сутність поняття „готовність майбутніх учителів до розвитку пізнавальної активності молодших школярів” розкривається через систему, компонентами якої є знання, що утворюють своєрідний каркас окресленої сфери педагогічного процесу. Підсистемами виступають, по-перше, професійно значущі особистісні якості майбутнього педагога, які істотно впливають на стан готовності до створення в початковій школі необхідних та достатніх педагогічних умов для розвитку пізнавальної активності молодших школярів; по-друге, способи активізації пізнавальної активності; по-третє, методичні засади сфери оволодіння пізнавальними діями, а також навички здійснення контролю та самоконтролю за процесом реалізації пізнавальної активності [3, с. 1].

Готовність майбутнього учителя до розвитку пізнавальної активності учнів являє собою складне утворення, що включає: усвідомлення студентами необхідності і важливості вирішення цієї проблеми, знання психолого-педагогічних механізмів розвитку пізнавальної активності учнів, володіння конкретними методиками розвитку пізнавальної активності учнів, уміння проаналізувати отримані результати, намітити корекцію подальших дій.

Пізнавальна активність – це основа підготовки молодого покоління до продуктивної професійної діяльності, це й умова духовного розвитку особистості, й умова розвитку самостійності особистості, підвищення рівня її творчого потенціалу; пізнавальна активність є важливою умовою вдосконалення і одночасно показником ефективності навчально-виховного процесу [2, с. 5-6].

Процес формування готовності майбутніх учителів до розвитку пізнавальної активності молодших школярів представлений як цілеспрямований, спеціально організований процес, що характеризується залученням їх до активної діяльності з формування позитивного ставлення до пізнавальної активності, збудженням внутрішніх протиріч між досягнутим і необхідним рівнем сформованості необхідних професійно-педагогічних знань, умінь і навичок.

Ефективність процесу формування готовності майбутнього вчителя до розвитку пізнавальної активності учнів суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи в педагогічному вузі. Зазначимо, що основними формами організації навчального процесу у вузі є лекції, практичні, семінарські заняття, спецкурси, спецсемінари, педагогічна практика, консультації, курсові і дипломні роботи. Особливе значення у набутті професійних умінь має педагогічна практика.

Серед форм організації навчального процесу лекції вимагають більш серйозної уваги в розробці способів, прийомів активізації пізнавальної діяльності студентів. Лекції у вищій школі розглядається і як метод, і як форма навчання. Активізація пізнавальної діяльності студентів на лекції протікає особливо успішно, якщо викладач при читанні лекції не декларує, а постійно міркує, розмірковує, деколи як би полемізує сам із собою, знайомить студентів з різними протилежними поглядами, залучає студентів до роздумів. Лекція вельми успішно видозмінюється на основі застосування положень проблемного навчання. Знання вводяться за допомогою проблемного питання, задачі, ситуації. При цьому процес пізнання студентів у співробітництві і діалозі з викладачем наближається до дослідницької діяльності. Зміст проблеми розкривається шляхом організації пошуку її вирішення або аналізом та узагальненням традиційних і сучасних точок зору.

Семинарське заняття є найбільш складною формою організації навчального процесу. Йому притаманні чотири основні функції, а саме: поглиблення, конкретизація і систематизація знань набутих студентами на попередніх етапах навчання (лекція, самостійна робота, консультація); розвиток навичок самостійної роботи, формування творчого мислення; розвиток уміння формулювати і відстоювати свою думку; контроль за ступенем та характером засвоєння матеріалу студентами.

Дуже важливою формою навчального процесу з підготовки студентів до розвитку пізнавальної активності учнів у вузі є практичні заняття. Практичне заняття з фахового предмета здійснюється в суто реальному опрацюванні тих завдань, що їх студенти мають підготувати самостійно і позааудиторних умовах. Основна мета цієї форми навчання – набуття практичних умінь і навичок з питань розвитку пізнавальної активності учнів. Практичні заняття є водночас засобом підготовки студентів до педагогічної практики у школах.

Отже, бажаний результат підготовки майбутніх учителів до розвитку пізнавальної активності молодших школярів досягається:

- а) накопиченням теоретичних і практичних знань з розвитку пізнавальної активності молодших школярів;
- б) організацією відвідування студентами уроків в школах, їх аналіз з точки зору використання вчителями прийомів розвитку пізнавальної активності молодших школярів й узагальнення педагогічного досвіду;
- в) залученням майбутніх учителів до самостійної педагогічної діяльності у період навчально-педагогічної практики, яка проводиться за системою завдань, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку пізнавальної активності учнів;
- г) залученням студентів до науково-дослідної роботи, що передбачає відповідні теми для дослідження, результати яких викладаються на студентських науково-практичних конференціях, семінарських та практичних заняттях, у курсових та дипломних роботах.

Отже, головною умовою формування готовності до розвитку пізнавальної активності молодших школярів є забезпечення педагогічно доцільної відповідності теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів, оскільки вміння набуваються лише у процесі виконання вправ, тобто практичного осмисленого застосування студентами теоретичних знань у конкретних умовах професійної діяльності. Вправи повинні бути побудовані на варіюванні й поступовому ускладненні видів педагогічної діяльності. Для того, щоб досягнути відповідності теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів, необхідно створити освітнє середовище, яке включає:

- 1) спостереження студентами реального навчально-виховного процесу в початкових класах при вивченні психолого-педагогічних дисциплін (за допомогою демонстрації навчальних відеозаписів або відвідування загальноосвітньої школи I ступеня) та аналіз результатів діяльності;
- 2) використання навчального матеріалу, різноманітного за змістом та формою, що відображує багатогранність професійних завдань педагога;
- 3) надання студенту свободи вибору способів виконання навчальних завдань;
- 4) використання на аудиторних заняттях активних форм і методів навчання (ділові ігри, мікронавчання, розв'язання проблемних педагогічних ситуацій), які ставлять студентів у позицію дослідників, спонукають до виявлення ефективних методів і прийомів розвитку пізнавальної активності учнів у процесі застосування знань на практиці;
- 5) постійну увагу викладача до змісту, аналізу й оцінки індивідуальних способів навчальної діяльності, що стимулює студента до усвідомлення не лише результату, а й процесу своєї роботи;

- б) розробку і використання індивідуальних програм навчання, які враховують етапи формування умінь розвитку пізнавальної активності молодших школярів та узгодження їх із системою відповідного контролю.

На першому курсі педагогічного університету студент починає вивчати психолого-педагогічні предмети. Передати людині суму знань значно легше, ніж сформувати самосвідомість, яка проявляється в почутті необхідності брати активну участь в роботі з розвитку пізнавальної активності молодших школярів. Тому, під час проведення лекцій з дисципліни „Загальні основи педагогіки“ потрібно намагатися якнайповніше розкрити значимість педагогічної професії, її велич, показати роль учителя в суспільному житті і тим самим активізувати пізнавальну діяльність студента та викликати потребу у розвитку пізнавальної активності молодших школярів, переконати майбутніх учителів у необхідності розвивати свої професійні вміння з розвитку пізнавальної активності учнів.

Під час вивчення курсу „Вікова психологія“, а саме з теми „Психологія дітей молодшого шкільного віку“ необхідно наголошувати на необхідності розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку, розкривати особливості та умови розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

При підготовці студентів до розвитку пізнавальної активності молодших школярів значне місце слід відвести практичним заняттям. На нашу думку, на практичних заняттях для формування готовності до розвитку пізнавальної активності школярів головне місце відводиться дискусійним формам роботи, які стимулюють самостійність, ініціативність, активність, рефлексивність студентів при обговоренні проблем, що в подальшому сприятиме кращій їх підготовці до уроків, підбору таких способів, форм, видів роботи, що спрямовані на розвиток пізнавальної активності молодших школярів.

Дискусійні форми роботи сприяють розумінню кожним учасником свого власного погляду, розвитку ініціативи, а також розвивають комунікативні якості і уміння користуватися своїм інтелектом. За допомогою таких форм роботи в студентів виробляється звичка відокремлювати важливе від другорядного, формулювати проблеми; прищеплювати уміння слухати і взаємодіяти з іншими учасниками навчально-виховного процесу; моделювати особливо складні ситуації, коли самий здібний спеціаліст не в змозі охопити всі аспекти проблеми і саме колектив є основою прийняття більшості рішень; продемонструвати характерну для більшості проблем багатозначність можливих рішень.

При вирішенні певних проблемних завдань доцільно використовувати такі методи, як метод „круглого столу“ та метод „мозкової атаки“. В основі таких навчальних занять лежить принцип колективного обговорення проблем. У процесі колективної роботи за круглим столом відбувається обмін інформацією, засвоєння нових знань; його учасники вчаться переконувати, аналізувати, слухати, вести полеміку.

Навчально-виховний процес у педагогічному вузі повинен бути імітацією того середовища, в якому перебувають учні. Активне навчання повністю відповідає цим вимогам. В його основі лежить принцип безпосередньої участі, який зобов'язує майбутнього вчителя стати учасником навчально-виховного процесу, що вміє діяти, вести пошук шляхів і способів розв'язання проблем з розвитку пізнавальної активності учнів. Цьому сприяють активні методи навчання, які дозволяють формувати знання, уміння і навички шляхом залучення тих, хто навчається до активної навчально-пізнавальної діяльності.

Інтерактивні технології можна представити як різновид активних методів навчання. Суть їх полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх учнів. Це співнавчання (колективне, кооперативне навчання, навчання у співпраці), в якому викладач, і студенти є суб'єктами навчально-виховного процесу. Інтерактивні технології найбільше відповідають особистісно-орієнтованому підходу до навчання. В процесі застосування інтер-

активних технологій моделюються реальні життєві ситуації, пропонуються проблеми для спільного вирішення, застосовуються рольові ігри. Тому інтерактивні технології найбільше сприяють формуванню у студентів умінь і навичок, виробленню особистих цінностей, необхідних для роботи з розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Починаючи з 3-го курсу, студенти вивчають методики викладання дисциплін початкової школи, під час яких слід звертати увагу на самостійну розробку студентами фрагментів та конспектів уроків з використанням дидактичних ігор, завдань, вправ, педагогічних ситуацій, проблемних питань з конкретних тем з використанням методів та прийомів, які стимулюють пізнавальну активність молодших школярів; проведення уроків та їх фрагментів з окремих тем навчального курсу; виготовлення нових, оригінальних наочних посібників з конкретних тем; створення проблемних ситуацій з використанням прийомів та методів розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

У процесі поетапного конструювання плану уроку студенти бачать в усій складності, як народжується урок, від чого залежить його ефективність, які дидактичні, розвивальні й виховні можливості мають різні варіанти уроку, в чому суть творчого підходу сучасного вчителя початкової школи. Таке поступове оволодіння професійними знаннями і вміннями, пов'язаними з орієнтуванням в умовах професійної діяльності і моделюванням уроків, створює на заняттях атмосферу пошуку і творчості, конструктивного проблемно-діалогічного спілкування викладача і студентів, коли висуваються цікаві гіпотези, схвалюються оригінальність та самостійність у побудові навчального процесу. За такого підходу майбутні педагоги вчать розглядати зміст, структуру і методи не тільки відповідно до конкретних завдань уроку, а й до тих проблем, які формулює викладач. Наприклад: проаналізувати, чи достатньою у складеному Вами плані-конспекті уроку є робота з розвитку пізнавальної активності учнів.

Особливо цінними є завдання скласти коментар до типового плану уроку з позиції застосування на уроці прийомів, вправ, завдань, спрямованих на розвиток пізнавальної активності молодших школярів.

Значне місце у підготовці вчителів початкової школи належить виробленню в них умінь добирати такі форми, методи та прийоми навчальної діяльності, які забезпечать розвиток пізнавальної активності молодших школярів. З метою вироблення в студентів прогностичних та конструкторських умінь на практичних і семінарських заняттях потрібно створювати умови для поступового опанування майбутніми вчителями технології сучасного уроку в початковій школі.

У програмі підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку пізнавальної активності учнів особливу роль відіграє навчально-педагогічна практика. Так, наприклад, під час проходження пасивної навчально-педагогічної практики студентам 3-го курсу можна надати завдання проаналізувати 3-4 уроки, проведені вчителями, з позиції використання способів та прийомів для розвитку пізнавальної активності учнів; студентам 4-го курсу (рівень „бакалавр”) – завдання розробити домашні заготовки вправ, завдань та питань проблемного характеру, що сприяли б розвитку пізнавальної активності молодших школярів до 2-3 уроків, що проводяться в період педагогічної практики; студентам 5-го курсу (рівень „спеціаліст”) – завдання розробити плани-конспекти 2-3 уроків з докладним описом задуманих способів та прийомів розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Щодо науково-дослідної роботи студентів, то окрім великої кількості реферативних робіт з проблеми розвитку пізнавальної активності молодших школярів, студенти можуть виконувати курсові роботи на 2-му курсі з психології, тематика яких стосувалася б питань розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Таким чином, підготовка студентів до розвитку пізнавальної активності молодших школярів – процес довготривалий, оскільки передбачає оволодіння не тільки системою теоретичних знань з питань розвитку пізнавальної активності молодших школярів, але й вміннями та навичками передбачення і доцільного використання необхідних способів та прийомів розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Ільман В. Деякі аспекти вдосконалення професійної підготовки вчителя початкової школи: сучасні тенденції / В. Ільман // Рідна школа. – 2011. – №1-2. – С. 30-37.
2. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – 2-е вид., доп. – Харків: „ОВС“, 2000. – 164 с.
3. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1-4.
4. Семиченко В. А. Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза: Учебное пособие / В. А. Семиченко. – Полтава, 1989. – 86 с.

This article deals with problems of training future primary teachers for development of cognitivity of primary pupils. Some ways and tools for formation of prevision skills, rational usage of methods and devices for development of cognitivity of primary pupils are let on.

Key words: *future teacher training, preparation of future teachers, cognitivity of primary pupils, ways and tools of preparation.*